

Kritische Editionen mit TEI xml und ConTE^Xt

Thomas A. Schmitz

DANTE 2011, 31.3.2011

Überlieferungsgeschichte der griechischen Literatur

Antike (ca. 650 v.–640 n. Chr.)

Überwiegend Papyrusrollen, Unzialschrift; nur geringe Fragmente erhalten (besonders in Ägypten).

Byzantinische Epoche (641–1453)

Codices aus Pergament oder Papier, Minuskeln; große Menge erhalten, heute meist in Bibliotheken in Italien, Frankreich, England, Deutschland.

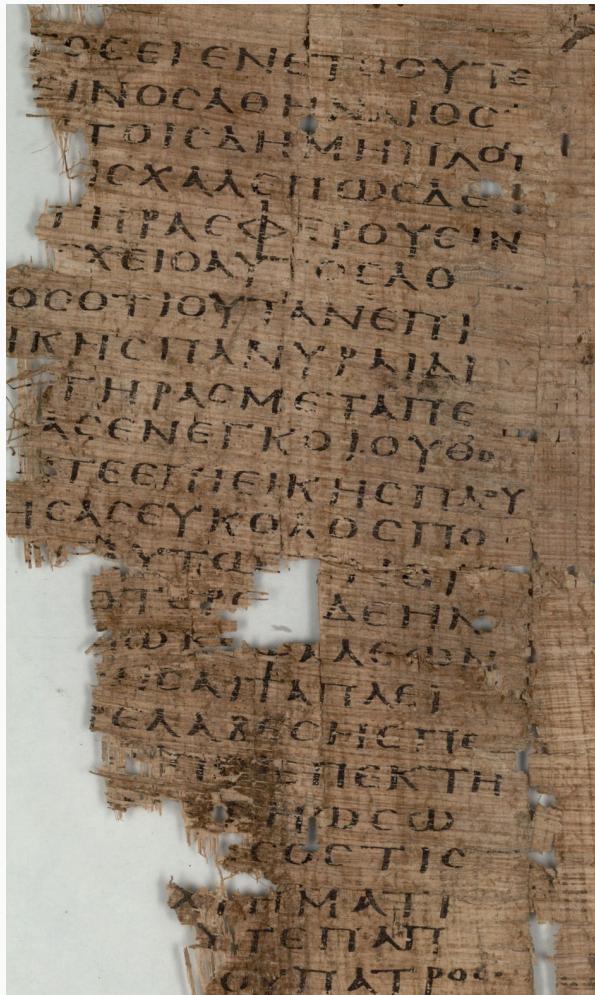
Neuzeit (1453–1820)

Überführung in Buchdruck; Vorgehensweise zunächst unsystematisch (Nachdruck eines Manuskripts, „Vulgata“).

Moderne (1820–2000)

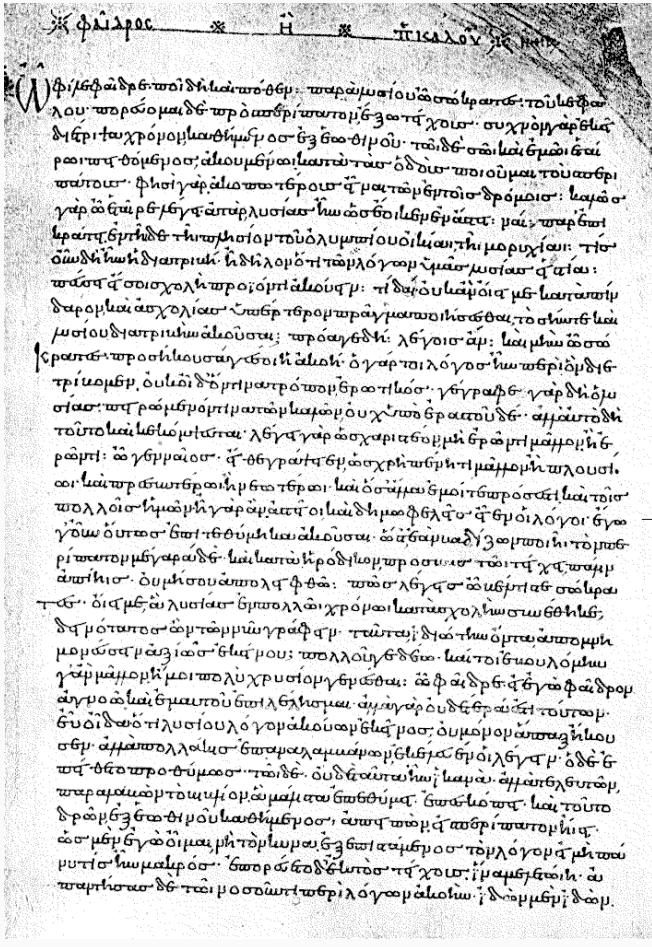
Entwicklung der textkritischen Methode (Lachmann); Erfassung aller Textzeugen; Dokumentation in kritischer Edition.

POxy 3509,
3. Jh. n. Chr.
(Platon)

Codex Clarkianus 39 (B),
geschrieben 895,
Bodleian Library
(Platon)

μείζων εἶναι αὐτῇ τῇ κεφαλῇ, καὶ ὥππος ὥππον· καὶ ἔτι ε
γε τούτων ἐναργέστερα, τὰ δέκα μοι ἐδόκει τῶν ὀκτὼ
πλέονα εἶναι διὰ τὸ δύο αὐτοῖς προσεῖναι, καὶ τὸ δίπηχυ
τοῦ πηχυαίου μεῖζον εἶναι διὰ τὸ ἡμίσει αὐτοῦ ὑπερέχειν.

Νῦν δὲ δῆ, ἔφη ὁ Κέβης, τί σοι δοκεῖ περὶ αὐτῶν; 5

Πόρρω που, ἔφη, νὴ Δία ἐμὲ εἶναι τοῦ οἰεσθαι περὶ το-
ύτων του τὴν αἰτίαν εἰδέναι, ὃς γε οὐκ ἀποδέχομαι ἐμαυ-
τοῦ οὐδὲ ὡς ἐπειδάν ἐνί τις προσθῇ ἐν, η̄ τὸ ἐν ὧ προσ-
ετέθη δύο γέγονεν, *(ἢ τὸ προστεθέν)*, η̄ τὸ προστεθέν καὶ
ῳ̄ προσετέθη διὰ τὴν πρόσθεσιν τοῦ ἐτέρου τῷ ἐτέρῳ 97
δύο ἐγένετο· θαυμάζω γὰρ εὶ̄ ὅτε μὲν ἐκάτερον αὐτῶν
χωρὶς ἀλλήλων ἦν, ἐν ἄρα ἐκάτερον ἦν καὶ οὐκ ἡστην
τότε δύο, ἐπεὶ δὲ ἐπλησίασαν ἀλλήλοις, αὕτη ἄρα αἰτία
αὐτοῖς ἐγένετο τοῦ δύο γενέσθαι, ή σύνοδοστοῦ πλησίον 5
ἀλλήλων τεθῆναι. οὐδέ γε ὡς ἐάν τις ἐν διασχίσῃ, δύνα-
μαι ἔτι πείθεσθαι ὡς αὕτη αὖτις γέγονεν, ή σχίσις, τοῦ
δύο γεγονέναι· ἐναντία γάρ γίγνεται η̄ τότε αἰτία τοῦ δύο
γίγνεσθαι. τότε μὲν γὰρ ὅτι συνήγετο πλησίον ἀλλήλων b
καὶ προσετίθετο ἐτερον ἐτέρῳ, νῦν δὲ ὅτι ἀπάγεται καὶ
χωρίζεται ἐτερον ἀφ' ἐτέρου. οὐδέ γε δι' ὅτι ἐν γίγνεται

ε 1 αὐτῇ βΤδ: αὐτοῦ Wyttenbach

ἥππον βδ: ἥππω

T e 2 ἐναργέστερον VΛ

ε 3 το¹ βΤ Π₅: τὸ τὰ δ προσεῖναι Tδ:

προσθεῖναι β Π₅ ε 4 ἡμίσει TWPQΔ Π₅: ἡμίσιον βV Prisc.

ε 7 τον om. V. del. nesc. in Q ε 9 (ἢ τὸ προστεθέν), η̄ τὸ

προστεθὲν Wyttenbach, cf. Plot.: η̄ τὸ προστεθέν β Tδ Π₅

αὐτοῖς β: αὐτοῖς αἰτία Tδ αὐτῶν αἰτία: Sext. a 4 αἰτία

a 5 τοῦ δύο δ: δύο

Seite aus einer modernen
kritischen Ausgabe

Schritte zur Erstellung einer kritischen Edition

- *Recensio*: Sichtung und Prüfung der Textzeugen;
- *Examinatio*: Bewertung des von den Textzeugen überlieferten Textes;
- *Emendatio*: Heilung von Textverderbnissen.

τῶν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. ἐμοὶ δὲ ἀρκοῦν ἂν ἔδόκει εἶναι ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμάς, οἷα καὶ νῦν περὶ τὸν τάφον τόνδε δημοσίᾳ παρασκευασθέντα δρᾶτε, καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ 5 πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὗ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι πιστευθῆναι. χαλεπὸν γάρ τὸ μετρίως εἰπεῖν ἐν τῷ μόλις καὶ 2 ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται. ὅ τε γάρ ξυνειδώς καὶ εὔνους ἀκροατὴς τάχ’ ἂν τι ἐνδεεστέρως πρὸς ὁ βούλεται τε καὶ ἐπίσταται νομίσει δηλοῦσθαι, ὅ τε ἀπειρος ἔστιν ἀ 10 καὶ πλεονάζεσθαι, διὰ φθόνον, εἴ τι ὑπέρ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀκούοι. μέχρι γάρ τοῦδε ἀνεκτοί οἱ ἐπαινοί εἰσι περὶ ἐτέρων λεγόμενοι, ἐξ ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἔκαστος οἴηται ἵκανὸς εἴναι δρᾶσαί τι ὃν ἥκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἥδη καὶ ἀπιστοῦσιν. ἐπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι οὕτως 3 15 ἔδοκιμάσθη ταῦτα καλῶς ἔχειν, χρή καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ νόμῳ πειρᾶσθαι ὑμῶν τῆς ἔκάστου βουλήσεώς τε καὶ δόξης τυχεῖν ὡς ἐπὶ πλεῖστον.

«Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γάρ 36 αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἄμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γάρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἱεὶ οἰκοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι’ ὀρετῆν παρέδοσαν. καὶ ἐκεῖνοί τε ἀξιοί ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον 2

11 καὶ μέχρι – εἰσιν Ael. Dion. α 131 (Erbse) • 11–14 μέχρι – ἀπιστοῦσιν Dion. Hal. De Thuc. propr. 789–99 (Us.-Rad.) • 14–16 ἐπειδὴ – νόμῳ Max. Plan. Ad Hermog. Rhet. Gr. V 572, 13 (Walz).

1 πολέμων C E G M Π²⁰, Dion. Hal., Castor, Max. Plan.: πόλεων A B F

• 2 ἀρκοῦν ὃν A C E F G Π²⁰, Greg. Cor., Max. Plan.: ὃν ἀρκοῦν M | ἀν[δρῶν] des. Π²⁰ • 4 ἐν A B E F M Π⁸, Greg. Cor.: om. C G, Max. Plan. • 7 τε A B C E F M, Greg. Cor.: δὲ G • 10 αὐτοῦ edd. pler. (cf. Powell, CQ, 28, 1934, 162); αὐτοῦ C G, Greg. Cor.: οὐ[τοῦ] Π⁸; ἐαυτοῦ A B C F G M, Dion. Hal. (cod. P) • 20 οἱ αὐτοὶ ἀεὶ C G: ἀεὶ οἱ αὐτοὶ A B E F M.

Der kritische Apparat

τῶν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. ἐμοὶ δὲ ἀρκοῦν ἂν ἔδόκει εἶναι ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμάς, οἵα καὶ νῦν περὶ τὸν τάφον τόνδε δημοσίᾳ παρασκευασθέντα δρᾶτε, καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ 5 πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὗ τε καὶ χειρον εἰπόντι πιστευθῆναι. χαλεπὸν γάρ τὸ μετρίως εἰπεῖν ἐν τῷ μόλις καὶ 2 ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται. ὅ τε γάρ ξυνειδώς καὶ εὔνους ἀκροατὴς τάχ’ ἂν τι ἐνδεεστέρως πρὸς ὁ βούλεται τε καὶ ἐπίσταται νομίσει δηλοῦσθαι, ὅ τε ἀπειρος ἔστιν ὁ 10 καὶ πλεονάζεσθαι, διὰ φθόνον, εἴ τι ὑπέρ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀκούοι. μέχρι γάρ τοῦδε ἀνεκτοί οἱ ἐπαινοί εἰσι περὶ ἐτέρων λεγόμενοι, ἐξ ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἔκαστος οἴηται ἵκανὸς εἰναι δρᾶσσαί τι ὃν ἥκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν. ἐπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι οὕτως 3 15 ἔδοκιμάσθη ταύτα καλῶς ἔχειν, χρή καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ νόμῳ πειρᾶσθαι ὑμῶν τῆς ἔκάστου βουλήσεώς τε καὶ δόξης τυχεῖν ὡς ἐπὶ πλεῖστον.

«Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γάρ 36 αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ὄμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γάρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἱεὶ οἰκοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι’ ἀρετὴν παρέδοσαν. καὶ ἐκεῖνοί τε ἀξιοί ἐπισάνου καὶ ἔτι μᾶλλον 2

11 καὶ μέχρι – εἰσιν Ael. Dion. α 131 (Erbse) • 11–14 μέχρι – ἀπιστοῦσιν Dion. Hal. De Thuc. prop. 789–99 (Us.-Rad.) • 14–16 ἐπειδὴ – νόμῳ Max. Plan. Ad Hermog. Rhet. Gr. V 572, 13 (Walz).

1 πολέμων C E G M Π²⁰, Dion. Hal., Castor, Max. Plan.: πόλεων ΑΒF • 2 ἀρκοῦν ἀν A C E F G Π²⁰, Greg. Cor., Max. Plan.: ὃν ἀρκοῦν Μ | ὃν/δρῶν des. Π²⁰ • 4 ἐν A B E F M Π⁸, Greg. Cor.: om. C G, Max. Plan. • 7 τε A B C E F M, Greg. Cor.: δὲ G • 10 αὐτοῦ edd. pler. (cf. Powell, CQ, 28, 1934, 162): αὐτοῦ C G, Greg. Cor.: αὐτοῦ Π⁸: ἐντοῦ ABCFGM, Dion. Hal. (cod. P) • 20 οἱ αὐτοὶ αἱ C G: δεὶ οἱ αὐτοὶ A B E F M.

Der Testimonienapparat

εῖην δὴ τότε ἐγὼ Φολεγάνδριος ἡ Σικινήτης
ἀντί γ' Ἀθηναίον πατρόδ' ἀμειψάμενος·
αλλα γὰρ ἀν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώπουσι γένοιτο·
‘Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμιναφετῶν.’

5

ἴομεν ἐς Σαλαμῖνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
ἱμερῆς χαλεπόν τ' αἰσχος ἀπωσόμενοι.

Ω (I) PLUT. Sol. 8, 1s ἐλεγεία δὲ κρύφα συνθεὶς καὶ μελετήσας (δ. Σόλων), ὅστε λέγον ἀπὸ στόματος, ἐξεπήδησεν εἰς τὴν ἄγοραν ἄφων, πιλίδιον περιθέμενος. ὅγλον δὲ πολλοῦ συνδρομότος, ἀραβᾶς ἐπὶ τὸν τοῦ κήνουκος λίθον ἐν ὧδῃ διεξῆλθε τὴν ἐλεγεῖαν, ἃς ἐστιν ἀρχῇ [1-2], τοῦτο τὸ ποίημα Σαλαμῖς ἐπιγέρασται καὶ στίχους ἔκαπτον ἔστι, χαριέντας πάνω πεποιημένον || (II) DIOG. LACERT. 1, 46 ἔνθα τοῖς Ἀθηναῖος ἀνέγνω διὰ κήρυξις τὸ συντελόντα περὶ Σαλαμῖνος ἐλεγεῖαν καὶ παρῷμοτον αὐτοῖς· καὶ αὐτὸς πόρος τοὺς Μεγαρέας ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκαν διὰ Σάλωνα· ἦν δὲ τὰ ἐλεγεία τὰ μάλιστα καθαρίσμενα τῶν Ἀθηναῖον τάδε· [3-6], εἶτα· [7-8] || (III) PLUT. Praec. ger. reipubl. 17 p. 813f ὁ δέ τις ἔκριψες εἰς νήσον κεγόνει κατὰ τὸν Σόλωνα· [3-4 inde a Φολέγ.] || (IV) SCHOL. Demosth. p. 94 b Saupro σημεῖον δεῖ καὶ τὰ ἐλεγεία αὐτοῦ (i.e. Solonis), τὰ μὲν πρώτα· [7-8] | cf. etiam Apostol. 9, 6b (Paroem. Gr. II 463, 20) [7-8] || 2 Phot. Lex. 20, 22ss Reitz. ἄγορά· ... Σόλων δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἀγορεύειν | cf. Test. 35-53 (praesertim 43 et 47)

3 i 561 δὴ τότε ἐγώ (x 100 al.) || 4 Peek, G. V. 94, 2 ποταμὸν ... κτείναν ἀμειψάμενοι (Thermopylis, 480/479), Friedl.-Hoffl. 95b, 2 ἵπποδ' ἀμειψάμενοι (Athensis, circa saec. V a. C.) || 5 ψ 362 αὐτίκα γὰρ φάτις εἶσιν (ζ 29, φ 323s) | σ 225 μετ' ἀνθρώπους πέλοιτο (Γ' 287, 460, θ 160) || Γ' 187 δοῦ ἔστιν Ἀγαθὸς ἄντρος (Ξ 471, Σ 257). Tyrta. 9, 20 οὗτος ἄντος ἀγάθος || 7 Μ 216 μῆ λοιπε... μαχησόμενοι περὶ νησῶν (Β 801, ω 431s, Tyrta. 6, 13 al.) || 8 Μ 276 νεῖκος διπολμένον (in hexam. ineunte), Archil. 10, 10 Tard. = 1, 10 Lass. πένθος ἀποιδ-μενοι

3 cf. Hesych. Φολέγανδρος· νῆσος ἐρήμη | Σικινήτης (II)(III): corr. Bgk. cf. I. G. I^o 63, 90 (425a. C. -της, 223, 11; SIG 147b 127 edd. plerique, iam inde a Steph. usque ad Ahr., qui contulit Steph. Byz. 569, 1 δὲ οἰκήτως Σικινήτης, ὡς νῆσος γητήτης || 4 ad γ'(e) cum particípio adhibuitum cf. Denniston, Gr. Part. 139; ad Ἀθην. cf. v. 6 Ἀττικ. et W. Dittenberger, Hermes 42, 1907, 26 ‘Das Ethnikon Ἀθηναῖος ist nüchterne Bezeichnung des Bürgerrechts; in Ἀττικός dagegen liegt ein sehr starkes Pathos’ || 6 Σαλαμιναφετῶν Vossius ad Iustin. 2, 7 (Amstel. 1699) et Herm. 927s (-τείων Renner, probb. Bgk. et West) σαλαμιναφετῶν (II) Β Σαλαμῖν' ἀφέντων (II) F et Pr^c, retinunt Steph. et Br. (Σαλαμιναφένων Schaefer), τὴν Σαλαμῖνα φυγάν Sambucus in edit. Lear-tiana (Antuerpiæ 1566) | nota Σαλαμιναφ. a Solone fictum || 8 τ' om. (IV) | -σάμενοι (IV) et Apostol. | cf. Demosth. 19, 252 καὶ τὴν μὲν χώραν (i. e. Σαλαμῖνα) ἀνέσωσε τῇ πόλει, τὴν δὲ ὑπάρχουσαν αἰσχύνην ἀπέκλαζεν (δ. Σόλων)

Ausgabe mit dreifachem Apparat (Poetae Elegiaci, edd. Gentili/Prato, 1988)

Kritische Editionen im 21. Jahrhundert

- Elektronisches Format erlaubt Weiterverarbeitung und Filterung der enthaltenen Information.
- Format erlaubt Präsentation der Information in Vielzahl von Formen.
- Erlaubt Verbindung verschiedener Medien.
- Offenes, ausreichend dokumentiertes Format garantiert Zukunftssicherheit und lässt sich mit Vielzahl von Programmen verarbeiten, ist plattform-agnos-tisch.
- Erlaubt und erleichtert Zusammenarbeit und Versionskontrolle.
- Format ist geeignet, große Zahl zusätzlicher Informationen aufzunehmen.
- Es steht eine ausreichend mächtige toolchain zur Bearbeitung und eventuell Konvertierung zur Verfügung.

The Text Encoding Initiative (TEI)

- 1987 initiiert, 1999 als Consortium verschiedener akademischer Institutionen etabliert;
- entwirft *Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange*, inzwischen liegt die 5. Version vor („P 5“);
- Ziel: “a standard for the representation of texts in digital form”;
- Spezifikation eines xml-Schemas, um Texteditionen in maschinenlesbarer Form vorlegen zu können.

Struktur eines TEI-Dokuments

```
1 <TEI xmlns="http://www.tei-c.org/ns/1.0" xml:lang="en">
2   <teiHeader>
3   ...
4   </teiHeader>
5   <text>
6     <front>
7     ...
8     </front>
9     <body>
10    ...
11    </body>
12  </text>
13 <TEI>
```

Struktur eines TEI-Dokuments

- <teiHeader> Meta-Daten über die elektronische Edition; Vorwort; Beschreibung der Textzeugen usw.
- <text><front> Titelleien, Widmungen, Vorworte usw.
- <text><body> Eigentlicher Text.

Warum ConTeXt?

1. Flexibel, konsistente Syntax, nahezu alle Aspekte eines Dokuments lassen sich durch key=value setup-Befehle konfigurieren.
2. Konsistente, umfangreiche Programmieroberfläche für Verzweigungen und Bedingungen.
3. Einfach zu konfigurierendes, dennoch mächtiges Backend zur Verarbeitung von xml.
4. Native Unterstützung von Unicode-input und Opentype fonts.
5. Integration der Programmiersprache Lua, dadurch Vielzahl an Möglichkeiten der Textmanipulation.

xml und ConTEXt

Textauszug

```
1 <text>
2   <body>
3     <div xml:id="VS1" type="book" n="1">
4       <div xml:id="VS1.1" type="chapter" n="1">
5         <div xml:id="VS1.1.1" type="section" n="1">
6           <p>Lorem ipsum dolor sit amet, consetetur sadipscing
7             diam nonumy eirmod tempor invidunt.</p>
8         </div>
9         <div xml:id="VS1.1.2" type="section" n="2" rend="inline">
10           <p>ut labore et dolore magna aliquyam erat, sed diam
11             voluptua. At vero eos et accusam et justo duo dolores</p>
12         </div>
13       </div>
14     </div>
15   </body>
16 </text>
```

Das stylesheet: Generelle Elemente

```
1 \startxmlsetups xml:philteisetups
2   \xmlsetsetup{#1}{*}{-}
3   \xmlsetsetup{#1}{TEI|text}{xml:*}
4 \stopxmlsetups
5
6 \xmlregistersetup{xml:philteisetups}
7
8 \startxmlsetups xml:TEI
9   \xmlflush{#1}
10 \stopxmlsetups
11
12 \startxmlsetups xml:text
13   \xmlflush{#1}
14 \stopxmlsetups
```

Das stylesheet: die <div> Elemente

```
1 \startxmlsetups xml:philteisetups
2   \xmlsetsetup{#1}{div[@type='book']} {xml:div:book}
3   \xmlsetsetup{#1}{div[@type='chapter']} {xml:div:chapter}
4   \xmlsetsetup{#1}{div[@type='section']} {xml:div:section}
5 \stopxmlsetups
6
7 \startxmlsetups xml:div:book
8   \blank[line]\midaligned{\xmlatt{#1}{n}}\blank[medium]
9   \xmlflush{#1}
10 \stopxmlsetups
11
12 \startxmlsetups xml:div:chapter
13   \startchapter[title={\xmlatt{#1}{n}}]
14   \removeunwantedspaces\indent\xmlflush{#1}
15   \stopchapter
16 \stopxmlsetups
```


τε καὶ σεισμοὶ ἀνακαλύπτονοι. θαρσεῖ δὲ οὐδὲ ποιμὴν περὶ μεσημβρίαν ἔκεινο τὸ χωρὸν ἐποπαγόντων εἰδώλων, ἢ ἐν αὐτῷ μαίνεται. τὸ δὲ 17 ἀπιστεῖν τοῖς τοιούτοις ἵσως πον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡρακλέος ἥν, ὅθεν τὸν Γηρυόνηρ ἐν τῇ Ἐρυθείᾳ ἀποκτείνας καὶ μεγίστῳ αὐτῷ ἐντευχηκέναι 5 λεγόμενος, ἀνέθηκε τὰ δυτᾶ ἐς Οὐλυμπίαν, ὃς μὴ ἀπιστοῖτο τοῦ ἄθλου.

Φ. Ἐδδαμονίζω σε τῆς ἴστορίας, ἀμπελουνγέ. ἐγὼ δὲ μεγάλα μὲν 18 ἡγρόνοιν, ἀνοίτως δὲ ἡγίστονν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Πρωτεστέλλεω πῶς ἔχει; καὶ ποδὲς γάρ πον ἐπ' ἔκεινα ἥμεν μηκέτ' ἀπιστούμενα.

Α. Περὶ τῶν τοιούτων ἀκούε, ἔπειτα μὲν οὖν ἐν Τροίᾳ ὁ Πρω- 9
10 τεσίλεως ἀλλ᾽ ἐν Χεροονήσῳ ταύτῃ, κολωνὸς δὲ αὐτὸν ἐπέχει μέγας οὐτοις δῆπον δὲν ἀριστερῷ, πτελέας δὲ ταύτας αἱ νύμφαι περὶ τῷ κολωνῷ ἔνσαντας καὶ τοιούδε ἐπὶ τοῖς δένδροις τούτοις ἔγραψάν πον 141 αὐταὶ νύμφαι τὸν πόδας τὸ "Πλοιο τετραφύνοντος τῶν ὅζων ἀνθεῖν μὲν 2 πόδι, φυλλορροσῖν δὲ αὐτίκας καὶ προαπόλλονθαι τῆς ὅρας (τοῦτο δὴ 15 τὸ τοῦ Πρωτεστέλλεω πάνος), τῷ δὲ ἑτέρῳ μέρει ζῆν τὸ δένδρον καὶ εὖ πράττειν. καὶ ὀπόσα δὲ τῶν δένδρων μὴ περὶ τὸ σῆμα ἔστηκεν, ὡσπερ 3 καὶ ταντὶ τὰ ἐν κήπῳ, πάσιν ἔρωται τοῖς ὅζοις καὶ θαρσεῖ τὸ ίδιον.

Φ. Οὐω, ἀμπελουνγέ, καὶ θαυμάζειν ἔχων οὐ τεθαύμακα· σοφὸν γάρ 4 τὸ θεῖον.

20 Α. Τὸ δέ γε ιερόν, ἐν φι κατὰ τοὺς πατέρας δι Μῆδος ὑβριζεν, ἐφ' φι 5 καὶ τὸ τάριχος ἀναβιώναι φασι, τοῦτο ἥγοσ, ὃ ξένε· καταλείπεται δὲ αὐτοῦ δῆρας ὡς δλίγα. τότε δέ, οἴμαι, χαρέν τε ἥν καὶ οὐ μικρόν, ὡς 6 ἔστι τοῖς θεμελίοις ἔνυμβαλεσθαι. τὸ δὲ ἄγαλμα τούτο βέρηκε μὲν ἐπὶ νεώς, τὸ γάρ τῆς βάσεως σχῆμα πρόφορα, ἔρωται δὲ ναύαρχος. περι- 25 τρίψας δὲ αὐτὸ δρόνος καὶ νῆ Διὸς οἰ ἀλεύφοντές τε καὶ ἐπισφραγίζο- μενοι τὰς εὐχάς ἐξηλλάχασι τοῦ εἴδοντος. ἐμοὶ δὲ οὐδὲν τοῦτο· αὐτῷ γάρ 7

4 Ἐρωθοῦ F || 5 <τὸ> τοῦ Eitrem (sed cf. Schmid, Attic. IV 54s.) || 6 μεγά-
λα μάλα Φ ΓΙΡ^a Φ || 8—9... ἥμεν. — Ι. ἀκούε ξένε, μηκέτ' ἀπιστούμενον περὶ τῶν τοιούτων Ρ^bη^c σ... ἥμεν. — Ι. ἀκούε ξένε, μηκέτ' ἀπιστούμενα π. τ. τ. Α ετ, ut vid., Γ^b, qui post primae manus verbum ἥμεν add. ἀκούε ξένε; ... ἥμεν. — 4 π. τ. τ. ἀκούε, ξένε, μηκέτ' ἀπιστούμενον Eitrem || 9 ἀκούει χ | tit. Προτεοί-
λεος (ante κείται) habent Η^b Κ^c Υ ΦΙΡΑΒΕΝ^c—λαος Α || 10 δέ πον Ρ^b ε Ο^c
S(b)Τ | περιέχει Cobet || 11 ὁ ομ. χΟ | περὶ ΦΑΥ Φ Γ^b Ρ^c Ρ^b Σ^c Τ^b; παρὰ
Σ^b Γ^b Ι^c Ρ^b ε Ο^c(b)Τ || 12 ἔρωταν ΦΑΗ ΛΥΨ Γ^b Ι^c Ρ^b: ἐρντεωσαν Η^b Κ^c Γ^b Ρ^c σ ||
13 τὸ δένδρον Γα^c || 16 δέ τε σόμα Φ[Γ]^b Ρ^c || 17 τῷ κήπῳ Α^b Ρ^c σ |
φαρσεῖ δέρωει (sed θάρος Η^b Κ^c) || 20 ἐφ' φ^b Φ^c θιτ: ἐφ' δον Υ χ Φ^b Ι ἐφ'
δ ΑΗ^b Κ^c Γ^b Ρ^c σ (cf. 17 ls., 27.10.) || 21 ἀπολείπεται Ρ^bη^c Υ Ο^c Τ^b (S non
liquet) || 22 ὡς δῆρας ὡς δλίγα ΚΥΑΒ ὡς δῆρας ὡς δλ. Ι || 24 περιτρέψας Η^b Κ^c

Seite aus
Philostratus,
Heroicus,
ed. de Lannoy,
Leipzig 1977

Unterteilung des Textes in chapter und section

```
1 <div xml:id="VS1.1" type="chapter" n="1">
2   <div xml:id="VS1.1.1" type="section" n="1">
3     <p>Lorem ipsum dolor sit amet, consetetur sadipscing
4       diam nonumy eirmod tempor invidunt.</p>
5   </div>
6   <div xml:id="VS1.1.2" type="section" n="2" rend="inline">
7     <p>ut labore et dolore magna aliquyam erat, sed diam
8       voluptua. At vero eos et accusam et justo duo dolores
9   </div>
10  <div xml:id="VS1.1.3" type="section" n="3" rend="paragraph">
11    <p>Duis autem vel eum iriure dolor in hendrerit in vulputate
12      velit esse molestie consequat.</p>
13  </div>
14 </div>
```

Das stylesheet: chapter

```
1 \definemargin[outer][hoffset=0.3em,style=\tfa\bf]
2
3
4
5 \def\MarginChapter#1#2{\PhilChapter{\strut #2}}
6
7 \setuphead[chapter][style=bold,
8                 number=no,
9                 expansion=yes,
10                alternative=text,
11                distance=0pt,
12                indentnext=yes,
13                before=,
14                after=,
15                command=\MarginChapter,
16                page=no]
```


Das stylesheet: section

```
1 \startxmlsetups xml:div:section
2     \doifelse
3         {\xmlatt{#1}{n}} {1}
4             {\xmlflush{#1}}
5             {\doifelse
6                 {\xmlatt{#1}{rend}} {paragraph}
7                     {\par\PhilSection{\xmlatt{#1}{n}}\xmlflush{#1}}
8                     {\PhilSection{\xmlatt{#1}{n}}\xmlflush{#1}}}
9     \stopxmlsetups
10
11 \definemargin[PhilSection]
12     [outer]
13     [hoffset=0.3em, style=normal]
```


Die Kapitel- und Sektionseinteilung

- 9 Σικελία Γοργίαν ἐν Λεοντίνοις ἥνεγκεν, ἐς δὲ ἀναφέρειν ἡγώμεθα τὴν τῶν σοφιστῶν τέχνην, ὥσπερ ἐς πατέρα· εἰ γὰρ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθεῖημεν, ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ χανεβάλετο ἐσθῆτι τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ καὶ ἡρώων εἰδεσιν ἀγγέλοις τε καὶ ἔξαγγέλοις καὶ οἵς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρὴ πράττειν, τοῦτο ἀν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὄμοτέχνοις. ὅρμῆς τε γάρ τοῖς σοφισταῖς ἥρξε καὶ παραδοξολογίας καὶ πνεύματος καὶ τοῦ τά μεγάλα μεγάλως ἐρμηνεύειν, ἀποστάσεων τε καὶ προσβολῶν, ὥφ' ὃν ὁ λόγος ἡδίων ἔαυτοῦ γίγνεται καὶ σοβαράτερος, περι-
2 εβάλετο δὲ καὶ ποιητικά ὄντα ματαὶ ὑπὲρ κόσμου καὶ σεμνότητος. ὡς μὲν οὖν καὶ ῥᾶστα ἀπεσχεδίαζεν, εἱρηταί μοι κατὰ ἀρχὰς τοῦ λόγου, διαλεχθεὶς δὲ Ἀθήνησιν ἡδη γηράσκων εἰ μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐθαυμάσθη, οὕπω θαῦμα, ὁ δέ, οἷμαι, καὶ τοὺς ἐλλογιψωτάτους ἀνηρτήσατο, Κριτίαν καὶ Αλκιβιάδην νέω δόντε, Θουκυδίδην δὲ καὶ Περικλέα ἡδη γηράσκοντε. καὶ Αγάθων δὲ ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητής, δὲν ἡ κωμῳδία σοφὸν τε καὶ καλλιεπῆ
οἶδε, πολλαχοῦ τῶν ιάμψων γοργίαζει.
3 Ἐμπρέπων δὲ καὶ ταῖς τῶν Ἑλλήνων πανηγύρεσι τὸν μὲν λόγον τὸν Πυθικὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ἥχησεν, ἐφ' οὐ καὶ χρυσοῦς ἀνετέθη, ἐν τῷ τοῦ Πυθίου ἱερῷ δὲ Ὁλυμπικός λόγος ὑπὲρ τοῦ μεγίστου αὐτῷ ἐπολιτεύθη. στασιάζουσαν γὰρ τὴν Ἑλλάδα ὁρῶν ὄμονοίας ἔνιμbusοις αὐτοῖς ἐγένετο τρέπων ἐπὶ τοὺς βαρβάρους καὶ πειθῶν ἀδλα ποιεῖσθαι τῶν ὅπλων μῆ-
4 τὰς ἀλλήλων πόλεις, ἀλλὰ τὴν τῶν βαρβάρων χώραν. ὁ δὲ ἐπιτάφιος, δὲν διηλθεν Αθήνησιν, εἱρηται μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων [πεσοῦσιν], οὓς Αθηναῖοι δημοσίᾳ ἔνι ἐπαίνοις ἔθαιγαν, σοφίᾳ δὲ ὑπερβαλλούσῃ ἔνγκειται· παροξύνων τε γάρ τοῖς Αθηναίοις ἐπὶ Μῆδους τε καὶ Πέρσας καὶ τὸν αὐτὸν νοῦν τῷ Ὁλυμπικῷ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὄμονοίας μὲν τῆς

Die Olearius-Paginierung

```
1 <div xml:id="VS1.1" type="chapter" n="1">
2   <div xml:id="VS1.1.1" type="section" n="1">
3     <p>Lorem ipsum dolor sit amet, consetetur sadipscing
4       diam nonumy eirmod tempor invidunt.</p>
5   </div>
6   <div xml:id="VS1.1.2" type="section" n="2" rend="inline">
7     <p>ut labore et dolore magna aliquyam erat, sed diam
8       voluptua. At vero eos et accusam et justo duo dolores
9   </div>
10  <div xml:id="VS1.1.3" type="section" n="3" rend="paragraph">
11    <p>Duis autem vel eum iriure dolor in hendrerit in vulputate
12      velit esse <pb ed="Olearius" n="481"/> molestie consequat.</p>
13  </div>
14 </div>
```


Definitionen für die Olearius-Paginierung

```
1 \startxmlsetups xml:philteisetups
2   \xmlsetup{#1}{*}{-}
3   \xmlsetup{#1}{TEI|text|pb}{xml:*}
4 \stopxmlsetups
5
6 \startxmlsetups xml:pb
7   \doifelse {\xmlatt{#1}{ed}} {Olearius}
8     {\Olearius{\xmlatt{#1}{n}}}
9   {}
10 \stopxmlsetups
11
12 \definemargin [RawOlearius] [inner] [hoffset=2em,style=small]
13
14 \define[1]\Olearius{\RawOlearius{[#1]}}
```


Die Zeilenzählung

```
1 \setuplinenumbering[location=inner,  
2                         step=5,  
3                         method=page,  
4                         style=\tfxx,  
5                         align=left,  
6                         distance=0.4em,  
7                         width=0.4cm]  
8  
9 \startxmlsetups xml:body  
10    \startlinenumbering  
11        \xmlflush{#1}  
12    \stoplinenumbering  
13 \stopxmlsetups
```

- 9** Σικελία Γοργίαν ἐν Λεοντίνοις ἦνεγκεν, ἐς ὃν ἀναφέρειν ἡγώμεθα τὴν τὸν σοφιστῶν τέχνην, ὅσπερ ἐξ πατέρα· εἰ γάρ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθείημεν, ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ ἔνυνεβάλετο ἐσθῆτι τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ καὶ ἡρώων εἰδεσιν ἀγγέλοις τε καὶ ἔξαγγέλοις καὶ ¹⁰ οἵς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρῆ πράττειν, τοῦτο ἄν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὁμοτέχνοις· ὅρμῆς τε γάρ τοῖς σοφισταῖς ἥζε καὶ παραδοξόλογίας καὶ πνεύματος καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἐρμηνεύειν, ἀποστάσεών τε καὶ προσβολῶν, ὧν² ὃν ὁ λόγος ἡδίον ἔσωτον γίγνεται καὶ σοβαρότερος, περι-² εβάλλετο δὲ καὶ ποιητικά ὄνόματα ὑπέρ κόσμου καὶ σεμνότητος, ὡς μὲν ¹⁵ οὖν καὶ ῥάστα ἀπεσχεδίαζεν, εἱρηταί μοι κατὰ ἀρχὰς τοῦ λόγου, διαλεχθεὶς δὲ Αθήνησιν ἡδὶ γηράσκων εἰ μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐθαυμάσθη, οὕπω θαῦμα, ὁ δέ, οἶμαι, καὶ τοὺς ἐλλογμοτάτους ἀνηρτήσατο, Κριτίαν μὲν καὶ ^[493] Άλκιβιάδην νέον δύντε, Θουκιδίδην δὲ καὶ Περικλέα ἡδὶ γηράσκοντε· καὶ Αγάθων δὲ ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητῆς, ὃν ἡ κωμῳδία σοφόν τε καὶ καλλιεπῆ ²⁰ οἶδε, πολλαχοῦ τῶν ίαμβών γοργιάζει.
- 3** Ἐμπρέπων δὲ καὶ ταῖς τῶν Ἑλλήνων πανηγύρεσι τὸν μὲν λόγον τὸν Πιθικὸν ἀπό τοῦ βωμοῦ ἥχησεν, ἐφ' οὐ καὶ χρυσοῦς ἀνετέθη, ἐν τῷ τοῦ Πιθιού ιερῷ, ὁ δὲ Ὁλυμπικὸς λόγος ὑπέρ τοῦ μεγίστου αὐτῷ ἐπολιτεύθη. στασιάζουσαν γάρ τὴν Ἑλλάδα ὄρδων ὅμονοιάς ἔνιμβουλος αὐτοῖς ἐγένετο τρέπων ἐπὶ τοὺς βαρβάρους καὶ πειθῶν ἀθλα ποιεῖσθαι τῶν ὅπλων μη ²⁵
- 4** τὰς ἀλλήλων πόλεις, ἀλλὰ τὴν τῶν βαρβάρων χώραν. ὁ δὲ ἐπιτάφιος, ὃν δῆλοθεν Αθήνησιν, εἱρηται μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων [τεσοῦντιν], οὓς Αθηναίοι δημοσίᾳ ξὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν, σοφίᾳ δὲ ὑπερβαλλούσῃ ξύγκειται παροξύνων τε γάρ τοὺς Αθηναίους ἐπὶ Μήδους τε καὶ Πέρσας καὶ τὸν αὐτὸν νοῦν τῷ Ὁλυμπικῷ ἀγωνιζόμενος ὑπέρ ὅμονοιάς μὲν τῆς ³⁰ πρὸς τοὺς Ἑλληνας οὐδὲν δῆλοθεν, ἐπειδὴ πρὸς Αθηναίους ἥ ἀρχῆς ἐρῶντας, ἦν οὐκ ἦν κτήσασθαι μὴ τὸ δραστήριον αἴρουμένος, ἐνδιέτριψε δὲ τοῖς τῶν Μηδικῶν τροπαίων ἐπαίνοις, ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς, ὅτι τὰ μὲν ^[494]

Textblock mit Marginalnumerierung

Der kritische Apparat

1 <p>ut labore et dolore magna aliquyam erat, sed diam
2 voluptua. At
3 <app>
4 <rdg wit="#C" rend="text">vero</rdg>
5 <rdg wit="#B" rend="app">verum</rdg>
6 </app>
7 eos et accusam et justo duo dolores</p>

Notation für divergierende Lesarten

```
1 \startxmlsetups xml:app
2   \xmlflush{#1}
3 \stopxmlsetups
4
5 \startxmlsetups xml:rdg
6   \doifelse {\xmllatt{#1}{rend}} {text}
7     {\removeunwantedspaces\xmlflush{#1}}
8     {\critical{\xmlflush{#1}}}
9 \stopxmlsetups
```

Der kritische Apparat

```
1 \definelinenote [critical]  
2  
3 \setupnote [critical] [rule=off,  
4             paragraph=yes,  
5             numbercommand=,  
6             inbetween=\hskip.5em\nl\nl\hskip.5em]  
7  
8 \setupdescriptions [critical] [display=no,  
9                     location=serried,  
10                    distance=.5em]
```

Der Similienapparat

```
1 \definelinenote [similia]  
2  
3 \setupnote [similia] [rule=off,  
4           paragraph=yes,  
5           numbercommand=,  
6           inbetween=\quad]  
7  
8 \setupdescriptions [similia] [display=yes,  
9           location=serried,  
10          distance=.5em]
```

πρὸ τούτων Ἰνδοὶ ξυνέθεσαν, μυρίοις ἀστέρων στοχαζόμενοι τοῦ ὄντος,
ἢ δὲ τῇ θεσπιαδῷ τε καὶ χρηστηριώδει: καὶ γάρ δὴ καὶ τοῦ Πυθίου ἐστὶν
ἀκούειν

οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης

καὶ

5

τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύσπα Ζεύς

καὶ

Νέρων Ὀρέστης Αλκμαίων μητροκτόνοι

καὶ πολλὰ τοιαῦτα, ὥστερ σφιστοῦ, λέγοντος.

3 Ἡ μὲν δὴ ἀρχαία σοφιστικὴ καὶ τὰ φιλοσοφούμενα ὑποτιθεμένη διήτηε
αὐτὰ ἀποτάδην καὶ ἐς μῆκος, διελέγετο μὲν γάρ περὶ ἀνδρείας, διελέγετο ¹⁰
δὲ περὶ δικαιότητος, ἥρωών τε πέρι καὶ θεῶν καὶ δητὴ ἀπεσχημάτισται ἢ
4 ίδεα τοῦ κόσμου. ἡ δὲ μετ' ἐκείνην, ἣν οὐχὶ νέαν, ἀρχαία γάρ, δευτέραν
δὲ μᾶλλον προσρητέον, τοὺς πένητας ὑπετυπώσατο καὶ τοὺς πλουσίους
καὶ τοὺς ἀριστέας καὶ τοὺς τυράννους καὶ τὰς ἐς ὄνομα ὑποθέσεις, ἐφ'
ἄς ἡ ιστορία ἔγει τὴν ἥρξε δὲ τῆς μὲν ἀρχαιοτέρας Γοργίας ὁ Λεοντίνος ¹⁵
ἐν Θετταλοῖς, τῆς δὲ δευτέρας Αἰσχίνης ὁ Ατρομήτον τῶν μὲν Αθήνησι
πολιτικῶν ἐκπειτῶν, Καρία δὲ ἐνομιλήσας καὶ Ρόδῳ, καὶ μετεχειρίζοντο
τὰς ὑποθέσεις οἱ μὲν [ἀπὸ Αἰσχίνου] κατὰ τέχνην, οἱ δὲ ἀπὸ Γοργίου κατὰ
τὸ δόξαν.

5 Σχεδίων δὲ πηγάς λόγων οἱ μὲν ἐκ Περικλέους ύνηναι πρώτου φασίν,²⁰ [482]

ὅθεν καὶ μέγας ὁ Περικλῆς ἐνομίσθη την γλῶτταν, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου
Πύθωνος, ὃν Δημοσθένης μόνος Αθηναίων ἀναστεῖν φησι θρασυνόμενον

καὶ πολὺν ρέοντα, οἱ δὲ Αἰσχίνου φασὶ τὸ σχεδιάζειν εὑρῆμα, τοῦτον γάρ
6 πλεύσαντα ἐκ Ρόδου παρὰ τὸν Κάρα Μαύσωλον σχεδίῳ αὐτὸν λόγῳ ἦσαι.
ἔμοι δὲ πλείστα μὲν ἀνθρόπων Αἰσχίνης δοκεῖ σχεδιάσαι πρεσβεύον τε καὶ ²⁵
ἀποπρεσβεύον τε συνηγορῶν τε καὶ δημηγορῶν, καταλιπεῖν δὲ μόνους τοὺς

συγγεγραμμένους τῶν λόγων, ἵνα τῶν Δημοσθένους φροντισμάτων μὴ

4 Hdt. 1.147 6 Sueton. Nero 39 22 Demosthenes 18.136

1 fortasse στοχαζόμενοι τοῦ μέλλοντος Kayser || 8 Αλκμεάν Westermann || 18 secl.
Kayser

Textblock mit kritischem und Similienapparat

To Do

- xml-Kodierung für Lesarten definieren;
- Verbindung von xml, pdf und Bildmaterial;
- Indizierung, Angabe von Zeilennummern;
- Definition verschiedener Ausgabeformate.

Vielen Dank für's Zuhören!

Thomas A. Schmitz
Universität Bonn

Abteilung für Griechische und Lateinische Philologie
thomas.schmitz@uni-bonn.de